

Роль національного банку України у забезпеченні стабільності грошового обігу

Белінський Олександр Олександрович¹

Опубліковано	Секція	УДК
28.02.2025	Економіка	336.71

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14999683>

Анотація. Національний банк України (НБУ), як центральний банк країни, відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності грошової одиниці – гривні. Проаналізовано основні функції НБУ, механізми, які він використовує для досягнення цінової стабільності, а також виклики, з якими стикається центральний банк в умовах сучасної економіки.

Актуальність теми ролі Національного банку України у забезпеченні стабільності грошового обігу обумовлена складними економічними, політичними та соціальними умовами, в яких перебуває Україна. В умовах воєнного стану, економічних потрясінь та інфляційних викликів ключовим завданням НБУ є забезпечення макроекономічної стабільності, зокрема підтримання довіри до національної валюти та банківської системи. Ефективна політика центрального банку сприяє мінімізації негативних наслідків кризових явищ для економіки та громадян.

Значення грошового обігу для економічного розвитку країни важко переоцінити, оскільки він є основою функціонування ринкових відносин. В умовах війни та посткризового відновлення питання підтримки стабільного рівня інфляції, регулювання обмінного курсу гривні та контроль за банківськими операціями набувають особливої ваги. НБУ має відігравати центральну роль у забезпеченні економічної стійкості шляхом проведення зваженої монетарної політики та активного втручання в разі системних ризиків.

У статті детально аналізуються інструменти монетарної політики, які використовує НБУ для контролю за інфляцією, регулювання обмінного курсу та забезпечення ліквідності банківської системи. Також розглядається вплив міжнародного досвіду на формування підходів НБУ до вирішення фінансових кризових ситуацій.

Крім того, запропоновано рекомендації щодо вдосконалення роботи НБУ для досягнення стабільності грошового обігу, підвищення довіри населення до фінансової системи та забезпечення сталого економічного розвитку України. Висновки роботи спрямовані на визначення перспективної ролі НБУ в умовах сучасних викликів та кризових явищ.

Ключові слова: Національний банк України, стабільність, грошовий обіг, грошова одиниця, гривня, банківська система.

¹ аспірант 3-го року навчання Сумського державного університету

Abstract. The National Bank of Ukraine (NBU), as the central bank of the country, plays a key role in ensuring the stability of the hryvnia currency. The article analyses the main functions of the NBU, the mechanisms it uses to achieve price stability, and the challenges faced by the central bank in the modern economy.

The relevance of the role of the National Bank of Ukraine in ensuring the stability of monetary circulation is due to the difficult economic, political and social conditions in which Ukraine is currently experiencing. Amidst martial law, economic turmoil and inflationary challenges, the NBU's key task is to ensure macroeconomic stability, including maintaining confidence in the national currency and the banking system. An effective central bank policy helps to minimise the negative effects of crisis phenomena on the economy and citizens.

It is difficult to overestimate the importance of money circulation for the economic development of a country, as it is the basis for the functioning of market relations. In the context of the war and post-crisis recovery, the issues of maintaining a stable inflation rate, regulating the hryvnia exchange rate and controlling banking operations are of particular importance. The NBU should play a central role in ensuring economic stability by conducting a prudent monetary policy and actively intervening in the event of systemic risks.

The article analyses in detail the monetary policy instruments used by the NBU to control inflation, regulate the exchange rate and ensure liquidity of the banking system. The article also considers the influence of international experience on the formation of the NBU's approaches to resolving financial crises.

In addition, the article offers recommendations for improving the NBU's work to achieve stability of monetary circulation, increase public confidence in the financial system and ensure sustainable economic development of Ukraine. The conclusions of the paper are aimed at determining the prospective role of the NBU in the context of current challenges and crises.

Keywords: National Bank of Ukraine, stability, money circulation, monetary unit, hryvnia, banking system.

Вступ

Мета і завдання статті полягають у дослідженні ролі Національного банку України у забезпеченні стабільності грошового обігу в умовах сучасних викликів, аналіз правових та організаційних механізмів реалізації його повноважень як головного регулятора грошово-кредитної політики держави.

Стан наукової дослідженості. Проблематика правового регулювання діяльності Національного банку України у сфері забезпечення стабільності грошового обігу була предметом дослідження багатьох вітчизняних науковців. Значний внесок у розвиток теоретичних засад функціонування центрального банку зробили такі дослідники, як В. Авер'янов, О. Анісімов, М.М. Агарков, Ю.В. Ващенко, В. Гейць, С.В. Глібко, А. Гриценко, Ю.М. Дмитренко, Г. Тосунян, М.М. Коваленко, А. Монаєнко, А. Олефір, О. Орлюк, О. Подцерковний, В.Г. Савенкова, М. Старинський, Ю. Тополя. Однак, попри значний науковий інтерес до теми, питання забезпечення стабільності грошового обігу в умовах воєнного стану та економічних криз залишається недостатньо дослідженим. Зокрема, обмежено висвітлюються специфічні аспекти адаптації монетарної політики до умов тривалих кризових ситуацій, викликаних війною, та впливу цих заходів на макроекономічну стабільність.

Результати

Стабільність грошового обігу є основою ефективного функціонування економіки будь-якої країни. У сучасних умовах, коли Україна стикається з воєнними викликами,

економічними кризами та інфляційним тиском, роль Національного банку України (НБУ) у підтримці стабільності грошового обігу стає критично важливою.

Згідно статті 2 Закону України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 № 679-XIV, центральний банк виконує ключову функцію у регулюванні монетарної політики, забезпеченні стабільності національної валюти та підтримці довіри до банківської системи. Відповідно, НБУ є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України та іншими законами України [1]. Відповідно до ст. 99 Конституції України основною функцією Національного банку України є забезпечення стабільності національної грошової одиниці – гривні. З метою виконання своєї основної функції Національний банк сприяє дотриманню стабільності банківської системи, а також, у межах своїх повноважень, – цінової стабільності [2].

Правовий статус Національного банку України сьогодні відображає сучасні економічні процеси, рівень розвитку політичних інститутів, демократичні традиції суспільства та економічну культуру країни. Згідно зі статтею 4 Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III, банківська система України включає Національний банк України, інші банки, а також філії іноземних банків, які створені та функціонують на території України [3]. Слушно підкреслює Ярошенко А.С., що банківська система має важливе значення для держави, слугуючи інструментом впливу як на внутрішню, так і на зовнішню політику [4, с. 343].

Основними цілями діяльності НБУ визначено:

Рисунок 1. Ключові цілі НБУ

Джерело: створено автором на основі [5, с. 3]

НБУ досягає зазначених цілей шляхом проведення монетарної політики, регулювання діяльності фінансових установ, грошового обігу, контролю за платіжно-розрахунковою системою та захисту прав споживачів фінансових послуг. Ціль I (Стійка гривня) займає ключове місце у Стратегії Національного банку України, оскільки забезпечення стабільності грошової одиниці України є його основною функцією, особливо важливою в умовах воєнного стану. Виконання цієї функції реалізується через впровадження комплексної монетарної політики, яка враховує поточні макроекономічні умови та орієнтована на досягнення фінансової стабільності. Щоденна операційна діяльність НБУ спрямована на прийняття тактичних рішень, які дозволяють ефективно

реагувати на динамічні зміни в економіці та підтримувати довіру до національної валюти [5, с. 15].

Також варто згадати Стратегію розвитку фінансового сектору України до 2025 року (припинена у 2023 році). Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Міністерство фінансів України та Фонд гарантування вкладів фізичних осіб втілювали Стратегію розвитку фінансового сектору України впродовж 3,5 років [6].

Попри вплив повномасштабної військової агресії росії та світової пандемії COVID-19, фінансовим регуляторам вдалось досягати прогресу у втіленні Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року. Стратегія втратила чинність в зв'язку з затвердженням нової Стратегії розвитку фінансового сектору України, сфокусованої на спротив російській агресії та відновленні країни [7].

Аналізуючи з останніх опублікованих НБУ річних звітів від 29.05.2024 р. за 2023 рік, можемо спостерігати, що упродовж 2023 року підрозділи Національного банку видали з запасів готівки уповноваженим банкам та банкам України банкнот і монет на загальну суму 248,8 млрд грн (у 2022 році – 175,5 млрд грн). Надходження готівки від уповноважених банків та банків України за 2023 рік становило 201,1 млрд грн. Це у 2,4 раза більше, ніж у 2022 році (у 2022 році – 83,8 млрд грн), зокрема 59,3 млрд грн – не придатної до обігу готівки (у 2022 році – 27,3 млрд грн).

Діаграма 1. Порівняння грошового обігу протягом 2022-2023 рр.

Джерело: створено автором на основі [8, с. 108]

Також, НБУ публікує у відкритий доступ проміжну скорочену консолідовану фінансову звітність. Зокрема, представлено звітність НБУ за період, що закінчився 30 вересня 2024 року, яка містить детальну інформацію про грошові кошти та їх еквіваленти, а також про зміни в зобов'язаннях, пов'язаних із фінансовою діяльністю. Цей документ відображає основні показники фінансової діяльності регулятора, забезпечуючи прозорість його роботи та доступ громадськості до ключових фінансових даних [9]. У звіті окреслено наступні моменти:

	Примітка	На 30 вересня 2024 року	На 31 грудня 2023 року
(у мільйонах гривень)			
Готівкова іноземна валюта	5	44 771	41 278
Кошти на вимогу	5	244 314	293 884
Розміщені короткострокові депозити в іноземній валюті зі строком погашення до трьох місяців (крім депозитів у золоті)	5	1 914	32 285
Авуари в СПЗ	7.1	1 477	35 483
Усього грошових коштів та їх еквівалентів		292 476	402 930

Зміни в зобов'язаннях, зумовлені фінансовою діяльністю, за дев'ять місяців 2024 року:

	Примітка	На 01 січня 2024 року	Випуск / залучення / (погашення) зобов'язань	Процентні витрати сплачені	Зміна валютних курсів	Процентні витрати нараховані	Інші	На 30 вересня 2024 року
(у мільйонах гривень)								
Банкноти та монети в обігу		764 598	32 078	–	–	–	–	796 676
Зобов'язання перед МВФ	7.1, 7.3	188 536	(34 392)	(3 918)	16 093	3 589	37	169 945
Депозитні сертифікати, що емітовані Національним банком України	12	621 667	(152 336)	(63 131)	–	61 342	–	467 542

Рисунок 2. Грошові кошти та їх еквіваленти

Джерело: [9, с. 27].

З вищенаведеного варто акцентувати увагу на тому, що важливим аспектом діяльності НБУ є забезпечення прозорості своєї політики. Регулярна публікація фінансової звітності, включаючи дані про грошові кошти та їх еквіваленти, дозволяє підтримувати довіру до центрального банку як ключового регулятора грошового обігу.

Насьогодні, стратегічними пріоритетами залишаються поступове послаблення валютних обмежень, запроваджених на початку війни, а також перехід до гнучкого курсоутворення, що відповідає умовам ринкової економіки. Одним із ключових завдань є повернення до монетарної політики інфляційного таргетування, яка забезпечує довгострокову цінову стабільність, сприяє економічному зростанню та знижує рівень невизначеності на фінансових ринках.

В умовах війни реалізація таких стратегічних цілей потребує балансування між підтримкою економічної активності, мінімізацією інфляційних ризиків та забезпеченням стабільності банківської системи. Це підкреслює значущість комплексного підходу до управління монетарною політикою та зміцнення макроекономічної стійкості країни [10].

У воєнний час НБУ стикається з унікальними викликами, серед яких:

Таблиця 1

Виклики НБУ під час воєнного стану

№ з/п	Виклик	Значення та ймовірні шляхи вирішення
1.	Підвищення інфляційного тиску	Військові дії значно впливають на макроекономічну стабільність країни, зокрема через зростання інфляції. Це зумовлено різними факторами, такими як порушення виробничих і логістичних ланцюгів, дефіцит товарів, збільшення державних видатків на військові потреби та скорочення експортних надходжень. Для стримування інфляції НБУ змушений проводити жорстку монетарну політику, включаючи підвищення облікової ставки та контроль за грошовою масою. Такий підхід спрямований на зменшення споживчого попиту і стабілізацію цін, але може уповільнювати економічне зростання.

2.	Валютна нестабільність та обмінний курс	Воєнні дії спричиняють відтік капіталу та зростання попиту на іноземну валюту, що тисне на обмінний курс гривні. Девальвація національної валюти посилює інфляційні процеси та знижує купівельну спроможність населення. НБУ змушений втручатися, використовуючи валютні резерви для проведення інтервенцій на ринку з метою стабілізації курсу гривні. Однак підтримка стабільного обмінного курсу вимагає значних резервів і ефективної координації монетарної політики.
3.	Ризики для банківської системи	У воєнний час банки стикаються з проблемами ліквідності, зростанням неповернення кредитів і скороченням депозитної бази. Це створює ризики для фінансової стабільності. НБУ виконує функцію кредитора останньої інстанції, забезпечуючи банківську систему ліквідністю через рефінансування. Також регулятор посилює контроль за банківськими операціями, впроваджуючи механізми для захисту клієнтських коштів і запобігання фінансовим махінаціям.
4.	Забезпечення функціонування платіжної системи	Стабільність платіжної системи є критично важливою в умовах війни. Збої у роботі фінансових установ можуть порушити грошовий обіг і негативно вплинути на економічну активність. НБУ вживає заходів для забезпечення безперебійної роботи платіжної інфраструктури, підтримки електронних платежів та дистанційного обслуговування клієнтів.
5.	Збереження довіри до національної валюти та банківської системи	Одним із ключових викликів для НБУ є збереження довіри населення до гривні та банківської системи. У період невизначеності люди схильні переводити заощадження в іноземну валюту або зберігати кошти поза банківською системою. Це посилює економічну нестабільність. Для зміцнення довіри НБУ використовує прозору комунікацію, публікує звіти про свої дії, а також впроваджує механізми захисту депозитів.
6.	Фінансування державного бюджету в умовах війни	Потреба у фінансуванні військових витрат значно збільшує навантаження на державний бюджет. У таких умовах НБУ надає підтримку через викуп державних облігацій, що дозволяє уряду залучати необхідні ресурси. Однак така практика має бути збалансованою, щоб уникнути додаткового інфляційного тиску.

Джерело: створено автором на основі [10].

Заходи, вжиті НБУ, сприяють зменшенню інфляційного тиску, стабілізації валютного курсу та підвищенню довіри до фінансової системи. Однак довгострокова стабільність вимагає продовження структурних реформ, розвитку фінансових ринків і впровадження нових технологій. У післявоєнний період НБУ відіграватиме важливу роль у відновленні економіки, забезпечуючи макроекономічну стабільність та сприяючи інноваційному розвитку фінансового сектору.

Для подальшого вдосконалення системи регулювання грошового обігу НБУ працює над розширенням інструментарію монетарної політики, посиленням координації з фіскальною політикою уряду та розвитком інфраструктури безготівкових розрахунків. Особлива увага приділяється вдосконаленню системи управління

ризиками в банківському секторі та підвищенню стійкості фінансової системи до зовнішніх шоків.

У контексті післявоєнного відновлення економіки роль НБУ у забезпеченні стабільності грошового обігу лише зростатиме. Успішна реалізація монетарної політики вимагатиме балансування між необхідністю підтримки економічного зростання та забезпеченням цінової стабільності. При цьому особливу увагу слід приділяти розвитку нових інструментів монетарного регулювання та адаптації політики до викликів цифрової економіки.

Висновки

Роль Національного банку України у забезпеченні стабільності грошового обігу є надзвичайно важливою, особливо в умовах сучасних викликів. Ефективна діяльність НБУ сприяє збереженню стабільності економіки, підтримці банківської системи та формуванню довіри до національної валюти. Подальша діяльність НБУ повинна бути спрямована на зміцнення фінансової системи, підтримку інновацій та забезпечення сталого економічного розвитку України. Однак, для досягнення довгострокової цінової стабільності необхідна узгоджена політика уряду, центрального банку та інших державних органів.

Список використаних джерел

1. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>
2. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
3. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
4. Yaroshenko A. S., Zahorovska I. O., Ponomarova V. R. LEGAL STATUS OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE: PARADIGM ANALYSIS. Juridical scientific and electronic journal. 2020. No. 8. P. 342–344. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-8/84>
5. Фінансова фортеця України. Нац. банк України, 2024. 40 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_NBU.pdf
6. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року (припинена у 2023 році). Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy/develop-strategy2023>.
7. Національний банк України. Стратегія розвитку фінансового сектору України. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini>.
8. Річний звіт Національного банку України за 2023 рік. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/richniy-zvit-natsionalnogo-banku-ukrayini-za-2023-rik>.
9. Проміжна скорочена консолідована фінансова звітність Національного банку України за період, що закінчився 30 вересня 2024 року. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/promijna-skorochena-konsolidovana-finansova-zvitnist-natsionalnogo-banku-ukrayini-za-period-scho-zakinchivsya-30-veresnya-2024-roku>.
10. Стратегія макропруденційної політики Національного банку України. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-makroprudentsiynoyi-politiki-natsionalnogo-banku-ukrayini>.